

Erik Hejž

KRATKA BIOGRAFIJA

Mnoge će možda iznenaditi što se pisac koji će postati neraskidivo povezan s američkim jugozapadom – i, pre toga, s Tenesijem – rodio u velikom novoengleskom gradu Providensu, u Roud Ajlandu, 20. jula 1933. Bio je treći od šestoro dece, a kao najstariji sin, dobio je ime Čarls po ocu. (Izvori različito navode da li je sâm zvanično promenio ime u Kormak ili mu je porodica zakonski promenila ime.) Sudeći po Ričardu Vudvardu, „Kormak, gelski pandan Čarlsu, stari je porodični nadimak koji su tetke iz Irske nadenule njegovom ocu“ (“Venomous Fiction”).

Pre njega su se rodile sestre Džeki i Bobi, a Bil, Merielen i Denis rodili su se posle njega. Otac Kormaka Makartija bio je uspešan advokat koji je diplomirao na Jejlu. Zapravo, Makarti je potekao iz porodice koja nije bila samo otmena nego i napredna. Deda s očeve strane, Džon Fransis, po kom će Kormak Makarti nazvati najmlađeg sina, suprotstavio se normama društva s početka dvadesetog veka tako što je ćerkama, kao i sinovima, omogućio da studiraju.

No, Kormak Makarti nije dugo živeo u Roud Ajlandu. Kad mu je bilo četiri godine, porodica se preselila u Noksvil, u državi Tenesi, gde je otac počeo da radi kao pravni savetnik za federalnu elektrodistribuciju u Tenesiju. Čarls Džozef Makarti, Gledis Kristina Mekgrejl Makarti i njihovo šestoro dece na kraju su se skrasili u kući sa deset soba u Ulici Martin mil pajk 5501. Makartija su na jugu vaspitavali u duhu rimokatoličke vere, što ga je sasvim sigurno izdvojilo iz većine, a obrazovao se u parohijskoj srednjoj školi.

Piščevo odrastanje u Tenesiju bilo je presudno za njegov razvoj i koren je bezazornih prikaza nasilja i krvoprolića koji će postati dominantna odlika njegovog stvaralaštva. „Kada odrastate na Jugu, iskusićete nasilje“, rekao je u jednom intervjuu 2007. „A nasilje je prilično gadno“ (Kushner). Kao dete, bio je veoma zainteresovan za prirodu u blizini svog doma, što će takođe biti dominantna odlika njegovih romana kada postane poznat po osobenim i jezivim opisima prirodnih okruženja. „Kad sam bio mali, mnogo me je zanimala priroda“, prisetio se Makarti 2007. „I dan-danas, u opuštenim razgovorima, malopoznate činjenice o prirodi će naprosto iskrsnuti“ (*ibid.*).

Makarti se upisao na Univerzitet u Tenesiju školske 1951/52, ali je zatim napustio studije da bi se 1953. prijavio u američko Ratno vazduhoplovstvo i odslužio tamo četiri godine. Nekoliko godina je služio na Aljasci, gde je imao svoju radio-emisiju. Tada je počeo i da čita halapljivo i da književnost koristi kako bi ispunio dosadne sate van dužnosti.

Posle služenja u Ratnom vazduhoplovstvu, nastavio je studije na Univerzitetu u Tenesiju 1957, i iako nikad nije diplomirao, tokom drugog pokušaja da završi studije počeo je ozbiljno da piše. Nepovratno se zainteresovao pošto mu je jedan profesor poverio zadatak

uređivanja čitanke eseja iz osamnaestog veka. Ubrzo potom prvi put se pojavio u štampi, objavivši dve priče u fakultetskom književnom časopisu *The Phoenix*. Priča „Bdenje za Suzan“ izašla je na jesen 1959, a „Utapanje“ početkom 1960. U to vreme, Makarti je dobio i stipendiju Fondacije „Ingram Meril“. Ta fondacija, koju je osnovao proslavljeni pesnik Džejms Ingram Meril, sin osnivača kompanije Meril Linč, dodeljivala je novac piscima i umetnicima.

Makarti je konačno napustio fakultet 1961. i preselio se nakratko u Čikago, gde je radio u skladištu rezervnih delova za automobile i pisao prvi roman. Otprilike u isto vreme oženio se svojom prvom ženom, Li Holeman, koju je upoznao na Univerzitetu u Tenesiju. Dobili su sina Kalena i naselili se u okrugu Sevijer u Tenesiju. Brak je, međutim, bio kratkog veka, te je Makarti otpočeo lutalački život i put ga je odveo u Ešvil u Severnoj Karolini, a zatim u Nju Orleans, gde je živeo u skromnim domovima i spajao kraj s krajem. (Njegova bivša žena, Li Makarti, izdala je zbirku pesama pod naslovom *Vrata žudnje* 1991, koja je sadržala i razmišljanja o propalom braku.) Nastavio je da piše prvu knjigu.

Kormaka Makartija su konačno priznali kao pisca kada je 1965. izašao *Čuvar voćnjaka*, roman koji ga je ustoličio kao naslednika južnjačke tradicije čije je otelovljenje Vilijam Fokner. Zapravo, Makartijev urednik u izdavačkoj kući „Rendom haus“, Albert Eskin, bio je urednik Fokneru, kao i Robertu Penu Vorenu i Ralfu Elisonu. (Makarti je naslepo poslao rukopis jedinoj izdavačkoj kući za koju je znao.) Ali neki su u ovom debitantskom romanu videli prevelik uticaj Makartijevog čuvenog južnjačkog prethodnika Foknera. Prikaz u *The New York Times*-u knjigu je ocenio kao „impresivnu“ ali „bolno osakaćenu [...] skromnim i preteranim divljenjem prema Vilijamu Fokneru“ (Prescott). Kao da bi se potvrdilo to poređenje, *Čuvar voćnjaka* je dobio nagradu Fondacije „Vilijam Fokner“ za prvi roman američkog pisca.

Ali ovo delo je odisalo i Makartijevim istančanim osećajem za stare načine života koji nestaju u brdima ruralnog Tenesija – bliskost s prirodom, lov, traperstvo i krujmčarenje. *Čuvara voćnjaka* odlikovali su i piščev mračni i sumorni senzibilitet, odsustvo psihološkog ispitivanja ili opravdanosti, te sklonost ka grotesknom koja će dominirati velikim delom njegovog ranog stvaralaštva. U romanu, koji se dešava pre Drugog svetskog rata, dečak po imenu Džon Vesli Ratner sprijatelji se s Arturom Ounbijem, starcem duboko vezanim za zemlju i stare načine života, i s Marionom Sajdlerom, krijumčarom za kog se ne zna da je ubio oca Džona Veslija. U ovoj fazi Makartijeve karijere, kritičari su ga odlučno smeštali u tradiciju južnjačke gotike koju je pored Foknera otelovljavala i Flaneri O’Konor.

No, *Čuvar voćnjaka*, kao i ostali među prvih pet Makartijevih romana, sve do *Krvavog meridijana* (1985), slabo se prodavao kad je izašlo prvo izdanje (tek nekoliko hiljada prime-raka). Makarti je, međutim, nastavio da dobija stipendije, što mu je omogućilo da skromno živi i nastavi s pisanjem. Jedna od nagrada, stipendija za putovanje koju je dobio od Američke akademije umetnosti i književnosti, omogućila mu je da prekookeanskim brodom ode u Irsku, navodno da istražuje porodičnu istoriju za buduću knjigu. Na brodu je upoznao Engleskinju po imenu En Delajl koja je radila kao pevačica i plesačica na brodu. Venčali su se u Engleskoj 1966. i na osnovu stipendije Fondacije „Rokfeler“ putovali Evropom, gde su se jedno vreme nastanili na ostrvu Ibica, oko osamdeset kilometara od španske obale, u Sredozemnom moru. (Ostrvo je tada bilo u izvesnoj meri boemska umetnička zajednica.)

Tu je Makarti završio *Tamu najkrajnju* (1968), svoj drugi roman. Knjiga je čvrsto utvrdila postojanu tamu Makartijeve vizije i jasno pokazala piščevu spremnost da se upusti u sfere neprijatnosti koje su drugi izbegavali. Okosnicu romana čini rodoskrvna veza između brata i sestre iz koje se rodi beba. Atmosfera sablasne pripovesti *Tame najkrajnje* snolika je i arhaična, a takvi su i motiv napornog putovanja i skupina zlonamernih likova. Te odlike su predvidele *Krvavi meridijan* i *Trilogiju o granici* objavljene daleko kasnije, ali se *Tama najkrajnja* izdvaja kao Makartijevo najbombastičnije i „najproblematičnije“ delo, koje ne poseduje moćnu neposrednost mnogih drugih njegovih pripovesti.

Godine 1967, Kormak Makarti i njegova druga žena preselili su se u piščev rodni Tenesi, nastanivši se u blizini Noksvila, gde su živeli prvo na farmi svinja, a potom u zgradi mlekarice koju je Makarti preuredio. En Delajl je godinama kasnije tvrdila da su praktično bili na rubu egzistencije. Istinu govoreći, on je dobio Gugenhajmovu stipendiju od koje su živeli dok je pisao sledeću knjigu, *Dete božje* (1973), grotesknu i jezivu priču o serijskom ubici/nekrofilu po imenu Lester Balard koji živi u pećini sa telima svojih pokojnih žrtava.

Dete božje je zasnovano na stvarnim novinskim reportažama iz okruga Sevijer u Tenesiju, a u jednom podužem i divljenjem ispunjenom eseju o tom romanu iz avgusta 1974, *The New Yorker* je Makartija okarakterisao kao romansijera „čija je sudbina da ostane relativno nepoznat i neretko pogrešno shvaćen“ (Coles, 90). To predviđanje je skoro, mada ne i dalja, budućnost obistinila. Makartijev portret Lestera Balarda veoma zanimljivim čini to što je pisac uspeo da donekle humanizuje taj lik, a da ni njega ni njegova zlodela ne posmatra potpuno saosećajno. Ovaj roman karakterišu živopisnost, grotesknost, pa i crni humor.

Godine 1974, režiser Ričard Pirs zatražio je od Makartija da napiše scenario za *Baštovanog sina*, televizijsku dramu o vlasniku mlina u Južnoj Karolini kog hiljadu osamsto sedamdesetih ubije poremećen mladić sa drvenom nogom. (Momka su obesili zbog tog zločina.) Film je premijerno prikazan na PBS-u 1977, a uloge su tumačili Bred Durif, Ned Biti i Kevin Konvej kao članovi dve zavađene porodice, bogatih Gregsa i radničke porodice Makevoj.

Godine 1976, Makarti je napustio Tenesi, rastao se od druge žene i preselio u El Paso u Teksasu. Pisac „se pojavio u El Pasu nekad u januaru 1976 [...] iznebuha, pa je njegov dolazak ostao neprimećen. Tada je bio četrdesettrogodišnji pisac tri romana koji više nisu bili u štampi, čovek koji se dvaput razveo, a živeo je isključivo od književnih stipendija“, navodi jedan prilog u *Teksas Monthly*-u iz 1992. „Počeli su da ga viđaju u bilijarskim klubovima i kuglanama u južnom kraju grada, kao i u raznim meksičkim restoranima, a uvek je nosio neku ezoteričnu knjigu“ (Draper).

Taj geografski preokret imaće uticaja i na njegovo pisanje, koje će se uskoro okrenuti pograničnim predelima jugozapada i književnim i istorijskim motivima Zapada, čime će se otvoriti čitav jedan novi svet za Makartijeve romane. Ali, pre toga, 1979. izašao je roman *Satri*, smešten u Noksvil, na kom je, kako se tvrdi, Makarti povremeno radio dve decenije. To delo se takođe smatralo delimično autobiografskim, što je retkost u Makartijevom opusu. U romanu se naslovni junak odriče svog privilegovanog vaspitanja, napušta ženu i sina i otpočinje život među poremećenima, otpadnicima i drugim sličnim likovima dok obez-

beđuje egzistenciju radeći kao ribar na kući-brodu na reci Tenesi. Ambiciozni i britki *Satri* preživeće poređenje s *Ulikom* Džejmisa Džojasa, a kasnije će ga pojedini slaviti kao Makartijev najveći roman, takmac *Krvavom meridijanu*, koji se često ističe kao njegovo remek-delo. Dok je još bila udata za Makartija, En Delajl je otkucala dugački rukopis *Satrija*, a pošto su se zvanično razveli 1978, njih dvoje su ostali prijatelji.

U vreme kad je živeo na američko-meksičkoj granici, Makarti je navodno počeo da podrobno istražuje taj region i njegovu istoriju, što je podrazumevalo i istraživačke izlete u Meksiko. Naučio je španski, koji će često iskrsavati u dijalozima budućih knjiga. Iako je za sobom imao nekoliko komercijalno neuspešnih knjiga, finansijska situacija mu se drastično popravila kada je 1981. dobio stipendiju Makartur, nagradu poznatiju pod nazivom „stipendija za genijalce“. Ta stipendija se dodeljuje pojedincima iz širokog spektra disciplina – prirodnih nauka, umetnosti, humanističkih nauka – koji, u zavisnosti od svojih postignuća i potencijala, dobijaju pozamašnu sumu novca (u Makartijevom slučaju, 200.000 dolara).

Ta stipendija je jasno pokazala da je, uprkos slaboj prodaji i piščevoj povučeniosti, poštovanje prema Makartiju u visokim književnim krugovima raslo. Među piscima koji su ga preporučili za tu stipendiju bili su dobitnik Nobelove nagrade Sol Belou i proslavljeni južnjački romansijer i istoričar Šelbi Fut. Ipak, uprkos ukazanoj časti i akoladama, Makarti je ostao buntovno povučen. Nije davao intervjuje, izbegavao je javne nastupe i držao se daleko od tradicionalnih miljea književnih krugova i predavanja na univerzitetu. „Kormak je sebi odredio život sasvim izvan književnog sistema“, tvrdila je njegova agentkinja Amanda Urban 1992. (Draper).

Osamdesetih godina dvadesetog veka, Makarti je napisao scenario pod naslovom *Kitovi i ljudi* koji tek treba da se izda ili producira, premda se može naći među Dokumentima Kormaka Makartija u Zbirci pisaca Jugozapada Državnog univerziteta u Teksasu, u biblioteci San Markos. (Delo je najverovatnije napisano ranih osamdesetih godina jer se u njemu upućuje na 1984.) Taj scenario predstavlja duboko, dijalogom vođeno razmatranje o prirodi kitova, naročito o njihovoj komunikaciji, a mesto radnje se premešta iz Floride u Irsku i Šri Lanku. Sudeći po Edvinu T. Arnoldu, u *Kitovima i ljudima* „kitovi predstavljaju nepoznanicu u prirodi, možda čak i svetu tajnu koju čovek oseća, ali ne može da razume“ (siže *Kitova i ljudi*).

Ali *Krvavi meridijan, ili večernje crvenilo na zapadu*, izdat 1985, postaće piščevo veliko postignuće iz osamdesetih i proizvod njegove svekolike uronjenosti u pogranične predele. Taj roman je istinski rasplamsao njegovu književnu reputaciju (iako su proslavljeni pisci poput Futa i Beloua ispevali hvalospeve Makartiju pre nego što je roman uspešno završen). *Krvavi meridijan* je zamašna, epska, krvava i fantazmagorična pripovest o raznolikoj grupi lovaca na skalpove koji neobuzdano tumaraju po američkom jugozapadu i Meksiku 1849. i 1850. Uzvišena i arhaična proza, epski zamah i dubokoumni uvidi inspirisali su poređenja s Makartijevim omiljenim romanom, *Mobijem Dikom* (1851) Hermana Melvila. U romanu se pojavljuje i jedan od Makartijevih najvećih i najzloslutnijih likova, sudija Holden, čudovišan, ćosav i uverljivo vispren ubica koji pred kraj romana deluje besmrtno. No, *Krvavi meridijan* je privukao pažnju kritike tek u narednim decenijama. U vreme kad je izašao, naišao je na

slab prijem i prodalo se svega nekoliko hiljada primeraka. Makarti je, ipak, i dalje važio za kultnu figuru i „pisca za pisce“. Ipak, *Krvavi meridijan* će otkriti mnogi čitaoci u narednim godinama, a eminentni književni kritičar Harold Blum će ga čak svrstati među najveće američke romane svih vremena koji nastavljaju američku književnu tradiciju poteklu direktno od Melvila i Foknera.

U *Krvavom meridijanu*, Makarti je jasno formirao romansijerski pogled na svet koji će biti dominantan i u njegovim kasnijim romanima, pogled koji karakterišu ogoljeni pesimizam, apokaliptične slike i detaljna razmatranja neizbežne nasilnosti čovekovog stanja. Ovo poslednje podrazumeva da su Makartijeve pripovesti ponekad (neizbežno) nabijene eksplicitnim, surovim i zapanjujućim opisima nezamislivih krvoprolića i ubistava. Blum se prisetio kako je isprva „ustuknuo zbog sveprisutnog pokolja“ u *Krvavom meridijanu* (255), te da nije mogao jasno da odredi veličinu tog dela sve dok nije bio u stanju da vidi dalje od tog njegovog aspekta. Pored nasilja, sve Makartijeve zapadne romane karakterišu i duboka filozofska promišljanja o istoriji, Bogu i samoj prirodi postojanja.

Ove odlike svakako su bile prisutne u Makartijevom sledećem romanu, *Svi ti lepi konji* (1992), u kom je radnja smeštena u isti pogranični prostor sto godina posle *Krvavog meridijana*. No, kombinovane su s pristupačnijom pripovešću koja se oslanja na prepoznatljive trope ljubavne priče i avanture. Samo Makarti zna da li je to bio sračunat pokušaj da svoju reputaciju izbavi iz poprilične anonimnosti, ali upravo to se i dogodilo. Roman *Svi ti lepi konji*, prvi deo predviđene *Trilogije o granici*, dokazao je komercijalni potencijal postavši bestseller i stekavši kritičku slavu, te je ovenčan Nacionalnom nagradom za književnost i Nacionalnom nagradom kritičara.

Makarti je tad imao skoro šezdeset godina i još je živio u El Pasu, u skromnoj kamenoj kući u blizini jednog tržnog centra. Uoči izlaska iz štampe romana *Svi ti lepi konji*, dao je prvi veliki intervju, a razgovor je vodio Ričard Vudvard iz *The New York Times*-a. Pristao je tek kad ga je izdavač zamolio da se prepusti publicitetu kako bi pomogao u promociji novog romana i Vintidžovih reizdanja njegovih ranijih romana koja su bila u pripremi.

Poklonicima Makartija time se ukazala prva prilika da vide obrise ličnosti enigmatičnog i tajanstvenog pisca. Slika Makartija koju je Vudvard ponudio svakako je predstavljala oštar kontrast u odnosu na njegove složene i mračne romane:

Makarti je kompaktn, visok blizu metar osamdeset u kaubojkama i ima lepršav korak, poput nekog ko dobro pleše. Uredan je i naočit dok sedi i ima keltske plavozelene oči duboko usađene ispod visokog čela. „Odaje utisak snage i vitalnosti i poezije“, kaže [pisac Sol] Belou, koji ga opisuje kao „zbijenog u sopstveno biće“ [...] Za tako okorelog usamljenika, Makarti je dopadljiva ličnost, svetski je govornik, zabavan, tvrdoglav u svojim stavovima i vedar. (“Venomous Fiction”).

Prikaz je otkrio i da je Makarti poslednjih godina ponovo uspostavio kontakt sa sinom Kalenom i da nije imao mnogo prijatelja iz sveta književnosti nego je više voleo da provodi vreme s naučnicima poput fizičara Marija Gel-Mana, dobitnika Nobelove nagrade, i Rodžera Pejna, biologa specijalizovanog za kitove, koje je upoznao preko fondacije za dodelu stipendije Makartur. (Makarti je priznao da se upoznao s romansijerom Edvardom

Ebijem pre njegove smrti 1989.) No, intervju za *The New York Times* nije podrazumevao nastupanje perioda otvorenosti i pristupačnosti u Makartijevom životu. To će biti njegov jedini intervju, kom su se kritičari neprestano vraćali u potrazi za informacijama, u narednih trinaest godina. (Kad je zašao u sedmu deceniju i dobro zagazio u novi milenijum, Makarti se konačno malo otvorio.)

U vreme kad je izašao članak u *The New York Times*-u, Makarti je duboko uronio u *Prelaz* (1994), drugi roman iz trilogije, koji će se izdvojiti kao njen najteži, najsloženiji i najslojevitiji deo. U julu 1993. svet će prvi put zaviriti u taj poduhvat u časopisu *Esquire*, u kom se pojavio prvi deo romana, tu naslovljen „Lovac na vukove“. To delo je uvelo novog protagonista, Bilija Parhama, i vratilo se u period otprilike deset godina pre radnje romana *Svi ti lepi konji*, uoči i tokom Drugog svetskog rata. Pripovest se sastoji od tri „prelaska“ granice, koji junake odvođe daleko u Meksiko i nazad, što mu daje notu epskog književnog putovanja nalik Homerovoj *Odiseji*.

U prvom delu, Bili ulovi naizgled neuhvatljivu skotnu vučicu koja se hrani stokom sa ranča. Onda nekako odluči da je pusti u planinama Meksika, što dovodi do neslavnog prekida odnosa s porodicom i mukotrpnog i neočekivanog putovanja. Nakon toga, Bili se vraća i saznaje da mu je porodica ubijena i da su njihovi konji ukradeni, pa on i njegov mlađi brat Bojd odlaze u Meksiko da vrate konje. Poslednji prelazak je priča o Bilijevom povratku u Meksiko po brata. On je tamo bio ostao zbog veze s jednom mladom Meksikankom koju su njih dvojica spasili. Tamo saznaje da mu je brat postao legendarni samoproklamovni predstavnik zakona i da su ga ubili. Bili potom kreće na putovanje da prenese pokojnog brata preko granice. Ali prost siže ovih putovanja jedva da nagoveštava tematski zamah i nebrojene likove koje Bili usput sreće, kao i živopisne slike i duboka razmišljanja upletena u pripovest.

Ranih devedesetih godina dvadesetog veka Kormak Makarti je počeo da redovno odlazi u Santa Fe u obilazak Instituta Santa Fe, mesta koje će za njega postati poput doma. Makartijev prijatelj, fizičar Mari Gel-Man, i nekoliko drugih naučnika, osnovali su taj institut 1984. Smešten u stari samostan u brdima nadomak Santa Fea, institut je postao utočište za mislioce iz različitih oblasti koji se tamo okupljaju da bi razmatrali kompleksnost postojanja. Makarti otvoreno preferira društvo naučnika u odnosu na pisce i umetnike. „Nauka je veoma rigorozna“, rekao je jednom. „Kad se družite s naučnicima i vidite kako oni razmišljaju, ne možete biti okruženi njima a da ne razvijete poštovanje prema tome [...] Kad nešto kažete, to mora da bude tačno. Ne možete da samo dokono mozgate o stvarima“ (Kushner).

Makarti je postao *de facto* rezidencijalni pisac na institutu i kasnije se preselio iz El Pasa u Santa Fe da bi mu bio bliže. Ponekad su ga posmatrali kao kuriozitet među tako mnogobrojnim istaknutim naučnim umovima. „Ljudi koji su upoznati s mojim radom dođu i ne razumeju sasvim zašto sam ovde“, rekao je, „ali to je u redu. Ubrzo to prevaziđu“ (*ibid.*). Gel-Man je Makartijevo svakodnevno prisustvo na institutu prokomentarisao na sledeći način: „Njega dugo zanimaju mnoge stvari i neverovatno mnogo zna o njima... da nije toliko stidljiv, verovatno bi postavljao pronicljiva pitanja“ (Woodward, „Cormac Country“).

Kada je drugi put intervjuisao Makartija, ovog puta za *Vanity Fair* 2005, Ričard B. Vudvard započeo je tekst, koji će postati Makartijev drugi veliki intervju, sledećim upečatljivim opisom:

Na parkingu Instituta Santa Fe u Novom Meksiku nalaze se nizovi vozila tipičnih za akademske krugove u Americi: terenci i monovolumeni, pokoji stariji model BMW-a i mercedesa, jedna toyota prajus i neodrediva količina automobila marke subaru i honda [...] U toj gomili ističe se crveni ford F-350 dizel pikap sa teksaskim tablicama. Opremljen je Benkovim sistemom koji povećava snagu 7,3 litarskog motora preko trista konjskih snaga, i ima sveden zadnji kraj, kao šlep-kamionet bez čekrka [...] Vlasnik kamioneta, romansijer Kormak Makarti, ni sam, izgleda, ne pripada ovde. On je jedini prozni pisac na institutu, a njegove knjige, premda predstavljaju kolosalno postignuće u novoj američkoj književnosti, često su zastrašujuće nasilne. ("Cormac Country")

Godine 1997, Makarti je dobio Nagradu „Lon Tinkl“ za životno delo, koju dodeljuje Teksaski institut za književnost. Naredne godine, četiri godine od izdanja *Prelaza*, konačno se pojavio poslednji deo *Trilogije o granici – Gradovi u ravnici*. Ovog puta, pripovest nije opisivala putovanja duboko u Meksiko, nego se držala blizu granice, u okolini gradova El Pasa i Huaresa u Meksiku, na koje naslov upućuje. Ovaj roman je spojio likove iz prethodna dva dela, Bilija Parhama i Džona Grejdija Kola, koji ovde zajedno rade na jednom ranču u Novom Meksiku, nedaleko od spomenutih gradova.

Bili, koji je u ovom romanu u poznim dvadesetim godinama, zauzima bratski/mentorski stav prema mlađem Džonu Grejdiju, koji se zaljubljuje u mladu, epileptičnu prostitutku u Huaresu i pokušava da je oslobodi od makroa kako bi se oženio njome. No, kako se često dešava u Makartijevom opusu, stvari opet pođu naopako i Grejdi umire od rana zadobijenih u borbi noževima s makroom. Likovi u romanu su suptilniji, melanholičniji i elegičniji nego u prethodna dva dela, a stoga što roman ne odlikuju neposrednost ljubavne priče i avanture u *Svim tim lepim konjima* ni epske i mučne note u *Prelazu*, nije naišao na jednako dobar prijem.

Gradovi u ravnici se zapravo prvo pojavio kao scenario, više od deset godina pre nego što je izašao prvi deo *Trilogije o granici*, roman *Svi ti lepi konji* iz 1992. Zapravo, sudeći po *The New York Times*-u, Makarti i njegov prijatelj, režiser Ričard Pirs (s kojim je sarađivao na *Baštovanovom sinu*), pokušali su od njega da naprave film.

Pozne devedesete godine dvadesetog veka donele su vreme u kom su Makartijevi romani postali daleko traženiji kao potencijalno vlasništvo Holivuda. Otprilike u to vreme počela je da se producira filmska adaptacija *Svih tih lepih konja* iz 2000, koju je režirao Bili Bob Tornton, a uloge tumače Met Dejmon i Penelope Krus. Film uglavnom nije naišao na dobar prijem, a Tornton je otvoreno iskazao bes zbog toga što je morao da izbaciti čitav sat priče iz konačne verzije.

U poznim šezdesetim godinama, Makarti je ponovo postao otac. Džon Frensis Makarti se rodio iz pišćeve veze sa znatno mlađom Dženifer Vinkli, koja će postati njegova treća žena. „Ugađa sinu, čija je soba puna knjiga, mapa i modela“, napisao je Ričard B. Vudvard 2005. „Stiče se utisak da želi da nadomesti svoje prethodne nedostatke kao roditelja. Retko je viđao prvog sina, Kalena, kad se prvi brak raspao“ ("Cormac Country").

Godine 2001. Makartijev *Kamenorezac: drama u pet činova* izveden je u Hjustonu. Osmislilo je taj komad mnogo godina ranije i izdala ga je kuća „Eko pres“ 1994. (Godine 1992. propala je ideja da se drama producira u vašingtonskom pozorištu Arena stejdž.) Makarti nije neposredno učestvovao u produkciji 2011, ali se jeste pojavio, što je bilo prava retkost,

na izvedbi drame u znatno skraćenoj formi, sudeći po kritičaru i Makartijevom vernom pokloniku Edvinu T. Arnoldu. „Dramu je najteže napisati“, rekao je Kormak Makarti u vezi s medijumom kom se okrenuo. „Romani i ostale književne forme jesu teške, ali drama je najteža. Neobično je kad se pojave dva izuzetna dramska pisca u istom veku“ (Arnold, „A Stonemason Evening“). Komad je izveden samo jedno veče, 12. oktobra, u centru Arts alajans u Klir Lejku u Teksasu.

Arnold je ovim rečima opisao Makartijevo prisustvo na predstavi:

Stiže brzo i neprimetno sa bratom Denisom. Obojica nose sportske sakoe i farmerke, a sličnost između njih je očigledna. Kad priguše svetla, Makarti, njegova žena Dženifer i Denis sedaju u dnu prostorije kao neupadljivi gledaoci koji se stapaju s anonimnom publikom, aplaudirajući i klimajući glavom u znak odobravanja. Makarti, naravno, odlučuje da ne izađe pred publiku kad ga na kraju predstave, ali smeška se i maše da bi publika mogla da ga primeti. (‘‘A Stonemason Evening’’)

Dok je ova skraćena verzija izostavila i promenila mnoge elemente Makartijeve drame, njegov tekst *Kamenoresca* pripoveda o bliskoj vezi između mladog crnog radnika na gradilištu, Bena Telfera, i njegovog dede, kamenoresca Papaa. Komad naizmenično prelazi s jedne na drugu od dve dramske celine. U jednoj Ben izgovara dirljive monologe koji odaju počast Papau, a druga i tradicionalnija celina predstavlja porodicu Telfer koja živi zajedno u jednoj kući u Luisvilu u Kentakiju ranih sedamdesetih godina dvadesetog veka, i bavi se temama poput rasizma, neverstva, narkomanije i samoubistva.

Sudeći po *The New York Times*-u, „raspad porodice u drami odražava nedavni nestanak kamenorezačkog zanata“ (‘‘Venomous Fiction’’). „Slaganje kamenja je najstariji zanat“, rekao je Makarti 1992, pokazujući uobičajeno veliko zanimanje za stare prakse. „Ni prostitucija mu nije ravna po vremešnosti. Stariji je od svega, stariji je od vatre. A u poslednjih pedeset godina, s pojavom hidrauličnog cementa, on nestaje. Mislim da je to veoma interesantno“ (*ibid.*).

Makartijeva sledeća knjiga, *Ovo nije zemlja za starce* (2005), predstavlja iznenađujući zaokret. (Sudeći po Zbirci pisaca Jugozapada, u kojoj su Makartijevi dokumenti, roman je potekao od scenarija iz osamdesetih godina [Witliff].) Smešten je u poznato geografsko okruženje, pogranične prostore, ali uočava novu mračnu silu koja je zavladala tim područjem: trgovinu drogom. Radnja romana se dešava 1980. i poslovično je nasilna, ali se isticalo da je ovaj roman istovremeno do sada najrazigranije i najčitljivije Makartijevo delo koje je poprimilo obrise napetog krimi trilera. Cenjeni filmski stvaraoci Džoel i Itan Koen (*Fargo*, *O, brate, gde si?*, *Veliki Lebovski*) prigrabili su prava za roman i adaptirali ga u scenario. Braća Koen su kasnije i režirala film po njemu. Film je izašao 2007, a uloge tumače Tomi Li Džouns i Džoš Brolin.⁴ Film je izuzetno dosledan Makartijevoj knjizi, a naišao je na daleko drugačiji prijem u odnosu na adaptaciju *Svih tih lepih konja*. Zapravo, ovenčan je brojnim nagradama i nominovan je za osam Oskara, od kojih je dobio četiri, a među njima su nagrade za najbolji film, za režiju i za adaptirani scenario.⁵

⁴ Ključnu ulogu tumači i Havijer Bardem. (*Prim. prev.*)

⁵ Ništa manje važan nije Oskar za sporednu mušku ulogu, dodeljen Havijeru Bardemu. (*Prim. prev.*)

Postavši oprezno pristupačniji, Makarti se mogao videti na dodeli Oskara kako stoji i aplaudira kad je adaptacija dobila nagradu za najbolji film. Kamera ga čak prikazuje kako sedi (a sin Džon je pored njega) dok mu se producent Skot Radin zahvaljuje s pozornice. Tokom medijske promocije filma, Makarti je ponovo pokazao spremnost da učestvuje u njoj. Oktobra 2007, časopis *Tajm* objavio je kratak članak koji je, zapravo, neformalan razgovor između braće Koen i Kormaka Makartija. U njemu razgovaraju o filmu i američkoj kinematografiji uopšte.

Makarti je ponovo zakoračio u svet pozorišta 2006, kad je izdao dramu *Voz*, koja je premijerno prikazana u maju u pozorištu Stepenvulf u Čikagu, a potom se kratko izvodila u oktobru u Njujorku, gde je naišla na dobar prijem. Prikaz u *The New York Times*-u okarakterisao je ovaj komad kao „pesmu koja slavi smrt“, uporedivši ga s delom Samjuela Beketa (Zinoman). U drami se pojavljuju dva lika, po imenu „CRNI“ i „BELI“, čiji nadimci istovremeno predstavljaju rasnu pripadnost junaka i njihove međusobno suprotstavljene poglede na život. (Kao što to često čini, Makarti ovde koristi kontradikciju: CRNI ima idealističnije stavove od njih dvojice.) Na samom početku, saznajemo da je CRNI, nekadašnji osuđenik, nedavno spasao BELOG, profesora, kada je hteo da se baci pod voz. CRNI je vernik koji je prisvojio biblijska učenja, dok je ateista i nihilista BELI antiteza svom nadimku: „Žudim za tamom. Molim se da dođe smrt“, kaže on. „Prava Smrt. Kad bih verovao da ću u smrti sresti ljude koje sam poznavao u životu, ne znam šta bih radio. Ne bi bilo većeg užasa“ (57).

U tom periodu, Makarti je tvrdio da istovremeno radi na nekoliko romana, a ubrzo posle romana *Nema zemlje za starce* izdao je *Put* (2006), jedno od svojih najmračnijih i najužasnijih dela (kako je jedan kritičar istakao, „to vam nešto govori“ [Barra]). Ta postapokaliptična pripovest prikazuje mukotrpno putovanje jednog čoveka i njegovog sina spaljenim krajolikom, stradali u nepoznatoj i kataklizmičnoj katastrofi. Makarti je konačno isporučio ono što je dugo nagoveštavao: smak sveta. U nastojanju da dođu do mora, dva glavna junaka preživljavaju glad, izloženost atmosferskim prilikama i horde ljudoždera organizovanih u grupe.

I sama pripovest je svedena i ogoljena (posebno u poređenju s *Trilogijom o granici*), a za nju je dobio najveću nagradu do sada, Pulicera (2007). Roman je takođe postao nacionalni bestseler, a u Ujedinjenom Kraljevstvu je dobio prestižno priznanje Džejms Tejt Blek memorijal, najstariju britansku nagradu za književnost. Televizijska mogulkinja Opra Vinfri čak je odabrala *Put* za svoj čitalački klub, a Makarti je pristao da ga ona intervjuiše u emisiji u junu 2007, što je možda najčudniji zaokret u priči o stidljivom piscu koji se kloni publiciteta. Opra Vinfri je doputovala do mesta koje je Makarti najradije posećivao, Instituta Santa Fe, da snimi intervju s njim u institutskoj biblioteci.

U časopisu *Flak* opisuje se televizijski prenos njih dvoje kako sede jedno preko puta drugog i razgovaraju o piševom delu: „Za Makartijeve dugogodišnje fanove, šansa da ga konačno vide na televiziji, a da preko puta njega sedi Opra Vinfri, ikona slogana 'Samo napred, devojko', predstavljala je samu suštinu kognitivne disonance“ (Danzen). Za fanove je to bila prva prilika da vide i čuju Makartija, koji je u sedamdeset i trećoj godini delovao blagonaklono, trezveno i skromno. Kada ga je Opra Vinfro pitala da li „strastveno“ voli da

piše, pognut u udobnoj stolici u ispeglanoj košulji od teksasa, Makarti je odgovorio: „Ne znam. Strastveno zvuči kao prilično visokoparna reč. Volim to što radim [...] Uvek na umu imate ideju o savršenoj stvari koju nikada ne možete da dostignete“ (Winfrey). Kad ga je voditeljka upitala šta ga je inspirisalo da napiše *Put*, Makarti je objasnio da se ideja rodila kad su on i njegov mlađi sin Džon, kom je posvetio knjigu, odseli u jednom hotelu u El Pasu. „Stao sam kraj prozora i čuo se zvuk vozova koji prolaze tuda, veoma setan zvuk“ (*ibid.*). Rekao je da mu se ukazala slika tog krajolika posle apokalipse, s vatrama koje gore na brdu.

Posle holivudskog uspeha filma *Nema zemlje za starce*, prava za filmsku adaptaciju dela *Put* brzo su kupljena. Australijanac Džon Hilkout (*Uslovi predaje*) režirao je film, u kom ulogu oca tumači Vigo Mortensen iz *Gospodara prstenova*.⁶ Za film su odabrani lokaliteti koji odgovaraju golom, postapokaliptičnom okruženju u romanu. Snimanje je počelo u februaru 2008. u Pitsburgu i okolini, a pojedine scene snimljene su u Nju Orleansu i na planini Sent Helens. U kratkom prilogu o produkciji koji je izašao u maju 2008. u *Njujork tajmsu*, jedan član filmske ekipe je objasnio da su Pensilvaniju odabrali „jer nudi dovoljno postapokaliptičnih pejzaža: napuštena nalazišta uglja, oronuli delovi Pitsburga i vetrovite dine“. U članku se dodaje da je „Kris Kenedi, dizajner produkcije, čak pronašao jedan izgoreli zabavni park... i trinaest kilometara napuštenog moto-puta s tunelom.“ Ova poslednja lokacija je bila „idealna za snimanje scene u kojoj oca i sina, glavne junake, prati banda ljudoždera u kamionu“ (McGrath). Po prvobitnom planu film je trebalo da izađe u novembru 2008, ali je kasnio sve do novembra 2009.

Ime Kormaka Makartija pojavilo se u vestima televizijskih mreža s nacionalnom frekvencijom iz sasvim drugog razloga u januaru 2009, kad je davno napušteni dom u kom je odrastao stradao u požaru, baš kad su noksvilski borci za očuvanje kulturne baštine bacili oko na njega u nameri da ga renoviraju kao književnu znamenitost. Jedne lokalne vesti napomenule su da su ljudi prijavljivali „boravak beskućnika“ u napuštenoj kući, a prisutni šef smene vatrogasaca izjavio je da je „unutrašnjost bila gadno propala“. Kuću je još i „skrivalo šipražje od bambusa i orlovih noktiju“ (Stambaugh). Pomnim čitaocima Makartija sve je to zvučalo kao da život imitira umetnost, kao da su se obistinili opisi iz piščevog „noksvilskog“ romana *Satrija*. Zapravo, u romanu čak postoji scena u kojoj glavni junak istražuje po nekoj kući, sličnoj ovoj, nekad otmenoj, a sad je propala i postala utočište za skvote-re (*Satri*, 134–136).

Početak maja 2009, Makarti je primio još jednu u dugom nizu počasti. *Usa Today* je objavio: „Autor *Put*, *Svih tih lepih konja* i još nekoliko drugih romana postao je dobitnik... nagrade PEN/Sol Belou za životno delo u američkoj prozi“ (“Author Cormac McCarthy receives PEN award”). Kao što je i sama organizacija koja dodeljuje nagradu objavila, ona „se dodeljuje istaknutom živom američkom proznom piscu ili spisateljici čiji opus na engleskom poseduje odlike izuzetnosti, ambicioznosti i velikog postignuća tokom čitave karijere koja ga/je svrstava u najviše krugove američke književnosti“ (PEN American Center). Članovi žirija koji su izabrali Makartija bili su Klodija Rot Pirpont, Filip Rot i Bendžamin Tejlor.

⁶ Uloga sina poverena je Kodiju Smit-Makfiju. (*Prim. prev.*)

Kao što se moglo očekivati, Makarti se nije pojavio na dodeli nagrade. Primio ju je Adžej Sing „Soni“ Mehta, izdavač i glavni i odgovorni urednik izdavačke kuće „Nopf“, kratko se zahvalivši organizaciji PEN što ceni Makartijevo delo. U tekstu obrazloženja, žiri Makartija hvali kao oličenje „samotransformacije“ i umetnika čiju karijeru „u samoj srži vodi volja za promenom“. Tekst se takođe divi činjenici da „fenomenalna karijera Kormaka Makartija pokazuje upravo tu samotransformaciju. Između *Satrija*, njegovog noksvilskog romana iz 1979, i *Krvavog meridijana*, romana iz 1985. o Teksasu i Meksiku sredinom devetnaestog veka, južnjački pisac je postao zapadni pisac“ (PEN American Center).

U trenutku pisanja ovog teksta, u leto 2009, kažu da Makarti radi na novom romanu, smeštenom u Nju Orleans, čiji je radni naslov *Putnik*, a navodno priprema još dva romana pored njega.⁷ Vesti o tome pojavile su se u maju 2009, kada je arhiva dokumenata Kormaka Makartija postala dostupna javnosti u biblioteci San Markos Državnog univerziteta u Teksasu, kao deo Zbirke pisaca Jugozapada. Zbirka je otkupila arhivsku građu za dva miliona dolara, kako navodi *Asošiejtid pres* („Državni univerzitet u Teksasu otkupio je arhiv Kormaka Makartija“). Londonski *The Guardian* naveo je 18. maja 2009. da „arhiv sadrži piščeve beleške, rukom ispisane radne verzije i korespondenciju za svaki od njegovih deset romana“ (Flood).

U toj građi su i dragulji za zaljubljenike, poput „[r]ukom iscartane i fotokopirane mape Saltilja i Sakatekasa [...] koje su deo Makartijevog istraživanja za roman *Svi ti lepi konji*“, kao i „prepiska između Makartija i jednog doktora“ u vezi s radnom verzijom scene u kojoj jedan seoski lekar u Meksiku leči Bojdove rane od metaka u *Prelazu*: „S književne tačke gledišta, scena nesumnjivo verno prikazuje neprijateljstvo koje prema Bojdu oseća meksički lekar koji mu pomaže“, piše doktor Makartiju, „ali sa čisto medicinske tačke gledišta, ne pije vode.“ „Doktor je takođe pružio informacije o tome da li pojedini medicinski instrumenti koji se u romanu spominju odgovaraju vremenu radnje“ (*ibid.*).

Dok ta građa svedoči o marljivosti i temeljnosti s kojima Makarti pristupa pitanju vernosti stvarnom životu, nedovršeni rukopis *Putnika*, koji se takođe nalazi u zbirci (uz ograničen pristup dok roman ne izađe), predstavlja drugačije svedočanstvo. Ono dokazuje neumornu i postojanu umetničku veštinu Kormaka Makartija, koji preko četrdeset godina od izdanja prvog romana i preko pedeset godina od trenutka kad je odlučio da postane pisac i dalje traga za neistraženim književnim teritorijama.

Literatura:

Arnold, Edwin T. „A Stonemason Evening“. The Cormac McCarthy Journal Online, 2002. <http://www.cormacmccarthy.com/journal/Default.html>.

_____. *Whales and Men*, sinopsis sa sajta Cormac McCarthy Society. <http://www.cormacmccarthy.com/works/whalesandmen.htm/>. Pristupljeno juna 2009.

⁷ Romani *Putnik* i *Stela Maris* izašli su 2022. Trenutno su u pripremi prevodi oba ova romana na srpski, u izdanju „Kontrast izdavaštva“. (*Prim. prev.*)

- "Author Cormac McCarthy receives PEN award". *USA Today*, 4. maj 2009. http://www.usatoday.com/life/books/news/2009-05-04-mccarthy-pen_N.htm.
- Barra, Allen. "Delving into Post-Apocalypse". *The Philadelphia Inquirer*, 25. septembar 2006. <http://www.lexis-nexis.com/>.
- Bloom, Harold. *How to Read and Why*. New York: Scribner, 2000.
- Coles, Robert. Prikaz knjige *Child of God*. *The New Yorker*, avgust 1974, 87–90.
- Danzen, J. Daniel. "Oprah's Interview with Cormac McCarthy". *Flak Magazine*. <http://www.flakmag.com/books/cormacoprah.html>.
- Draper, Robert. "The Invisible Man". *Texas Monthly*, juli 1992.
- Flood, Alison. "Cormac McCarthy Archive Goes on Display in Texas". *The Guardian* (London), 18. maj 2009. <http://www.guardian.co.uk/books/2009/may/18/cormac-mccarthy-archive-texas>.
- Kushner, David. "Cormac McCarthy's Apocalypse". *Rolling Stone*, 27. decembar 2007.
- McCarthy, Cormac. *The Sunset Limited: A Novel in Dramatic Form*. New York: Dramatists Play Service, 2006.
- _____. *Suttree*. New York: Random House, 1979. Prvo izdanje Vintage International, 1992.
- McGrath, Charles. "At World's End, Honing a Father-Son Dynamic". *The New York Times*, 27. maj 2008. <http://www.nytimes.com/2008/05/27/movies/27road.html>.
- PEN American Center. <http://www.pen.org/>.
- Prescott, Orville. "Still Another Disciple of William Faulkner". *The New York Times*, 12. maj 1965. <http://www.times.com/books/98/05/17/specials/mccarthy-orchard.html>.
- Stambaugh, J. J. "Cormac McCarthy House Burns". *Knoxville.com*, 28. januar 2009. <http://www.knoxville.com/news/2009/jan/28/mccarthy-house-burns/>. Pristupljeno 9. februara 2009.
- "Texas State Acquires Cormac McCarthy Archives". *The Associated Press*, 14. januar 2008.
- Winfrey, Oprah. Televizijski intervju s Kormakom Makartijem, *The Oprah Winfrey Show*, 5. jun 2007.
- Witliff Collections website for the Cormac McCarthy Papers in the Southwestern Writers Collection at the Texas State University–San Marcos library. <http://alkek.library.txstate.edu/swwc/archives/writers/cormac.html/>.
- Woodward, Richard B. "Cormac Country". *Vanity Fair*, avgust 2005.
- _____. "Cormac McCarthy's Venomous Fiction". *The New York Times*, 19. april 1992. <http://www.nytimes.com/books/98/05/17/specials/mccarthy-venom.html>.
- Zinoman, Jason. "A Debate of Souls, Torn between Faith and Unbelief". *The New York Times*, 31. oktobar 2006. <http://theater.nytimes.com/2006/10/31/theater/reviews/31suns.html>.

(S engleskog prevela **Arijana Luburić Cvijanović**)